

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ ЗА АВТОРСТВОМ
ЮРІЯ МИХАЙЛОВИЧА БИСАГИ, ДМИТРА МИКОЛАЙОВИЧА БЕЛОВА,
ІННИ МИКОЛАЙВНИ БЕРНАЗЮК, ОЛЕГА ВОЛОДИМИРОВИЧА МАРЦЕЛЯКА
ТА РУСЛАНИ ПАВЛІВНИ НАТУРКАЧ «КОРУПЦІЯ ЯК ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ
ФЕНОМЕН: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ»**

Процюк І.В.,

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії держави і права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Приходько А.А.,

*кандидат юридичних наук,
директор юридичної компанії «EFFECTEAM»*

Законотворчі та реформаторські процеси, що відбуваються сьогодні в Україні, по своїй суті націлені на подолання корупції. Корупція – це найбільш негативний феномен, який стоїть на перешкоді побудови економічно спроможної та самодостатньої держави – України.

Монографія «Корупція як цивілізаційний феномен: причини та шляхи подолання» є не лише унікальним та актуальним сьогодні дослідженням, а й свого роду «посібником» для законодавця.

Стислість та лаконічність передмови дає можливість зрозуміти, що монографія – це симбіоз теоретичних знань та практичного досвіду авторського колективу. Важко не погодитись із тезою авторів, що подолання корупції лише адміністративно-силовими заходами – це визначально невірний шлях. Запорукою успішності в цьому напрямку є свідомість громадянськості, неприйнятність та нетерпимість корупції кожним із нас.

Структура монографії побудована таким чином, що цільовій аудиторії задля розуміння самої суті «корупції» як цивілізаційного феномену надається дослідження історичного аспекту витоків корупції та заходів боротьби з нею. Юрій Михайлович Бисага провів дослідження історичних аспектів корупції, починаючи з біблійних текстів, записів античної епохи, феодалізму, надалі проаналізував більш пізні періоди західноєвропейського світу та Російської імперії. Особливу увагу, з урахуванням національного значення монографії, заслуговує дослідження корупційних процесів Київської Русі, доби Козацтва та радянського періоду України. Автор приходиться до висновку, що корупція як соціальне явище виникла настільки давно, що іноді складається враження, що, якщо не одночасно із зародженням людської цивілізації, то принаймні з виникненням у людському житті владних та грошових взаємовідносин. Вона постійно розвивалася і вдосконалювалася паралельно з розвитком державних інституцій управління суспільством. Корупція вперто еволюціонує разом із суспільством і переслідує його через тисячоліття аж до сьогодні.

Руслана Павлівна Натуркач провела дослідження особливостей соціально-психологічного аспекту корупції в українському суспільстві в розрізі теоретико-правової доктрини феномену корупції та законодавчого врегулювання боротьби з нею. Заслуговує уваги аналіз соціальних досліджень корупції в різних

сферах державної влади та критерії оцінки суспільством заходів боротьби з корупцією. Автор влучно приходиться до висновку, що жодні інструменти не працюватимуть самі по собі, без приведення їх у дію людьми, тому якщо весь зміст реформ у суспільстві зводиться лише до вдосконалення соціальних інструментів, ігноруючи при цьому необхідність розвитку «людського фактора», це не дасть очікуваних результатів.

Позитивної оцінки заслуговує дослідження передумов та чинників, що сприяють корупції, проведене Дмитром Миколайовичем Беловим. Автор лаконічно та конкретно визначив дві умовні групи передумов, що сприяють корупції в Україні, та виділив ряд чинників, які сприяють корупції в Україні, серед яких є політичні, економічні, правові, організаційно-управлінські та соціально-психологічні. Окремо досліджено аспекти впливу корупції на соціальне життя, економіку, владу, політику та міжнародні відносини України. В умовах євроінтеграційних процесів, слід погодитись з автором, корупція заважає міжнародним контактам, вигідному налагодженню міжнародних зв'язків, може призвести до «тихої», але відчутної ізоляції країни на міжнародному рівні. Питання формування позитивного іміджу України на міжнародній арені є надзвичайно важливим для створення сприятливого інвестиційного клімату, залучення коштів для розвитку економіки країни, а отже, і підвищення рівня добробуту населення в цілому.

Подолати корупцію в масштабах країни можливо, визначивши чіткий порядок дій державних інституцій та визначення статусу кожної з них у загальному механізмі. У цьому аспекті надзвичайно вдало та масштабно визначено Олегом Володимировичем Марцеляком поняття та елементи конституційно-правового механізму боротьби з корупцією в Україні. Автор акцентує увагу на національних ознаках конституційно-правового механізму боротьби з корупцією, серед яких визначає: структурованість системи, що складається з тісно пов'язаних між собою елементів, цілісність системи, її легітимність – урегульованість на конституційному та законодавчому рівні. При цьому автор слушно зауважує, що не обов'язково, щоб у самій конституції містились положення щодо боротьби з корупцією. Важливо, щоб правова база в цій сфері витікала з демократичних принципів конституціоналізму, тобто ґрунтувалася на засадах визнання людини, її життя і здоров'я,

честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю. Автор звертає також увагу на динамічний, взаємоузгоджений та взаємопов'язаний характер елементів механізму боротьби з корупцією.

Визначивши поняття конституційно-правовий механізму боротьби з корупцією, автор приходить до висновку, що складовими елементами такого механізму є нормативна та інституційна основи.

Говорячи про інституційну основу, автор говорить про інститути держави та громадянського суспільства, які завдяки своїм повноваженням здійснюють боротьбу з корупцією, та провидить їх класифікацію в залежності від джерела легітимності, правової природи і місця в механізмі публічної влади, соціальної природи, способу прийняття рішення, способу утворення, територіальних меж, обсягу повноважень тощо.

Автором проведено аналіз вищих державних інституцій у розрізі їх участі в конституційно правовому механізмі боротьби з корупцією. Серед таких інституцій, зокрема, – Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Прокуратура України, Національне антикорупційне бюро України, національне агентство з питань запобігання корупції.

Професор О.В. Марцеляк, підводячи підсумки, влучно зазначає, що справді безцінним є внесок окремих громадян, журналістів та громадських організацій у боротьбу з корупцією, а їх роль інколи більша, ніж органів державної влади.

Дослідження, проведене Інною Миколаївною Берназюк у розділі п'ятому монографії, присвячене законодавчим гарантіям та основним механізмам виконання інститутами громадянського суспільства функцій суб'єктів запобігання корупції. У даному розділі визначено авторське поняття «інститут громадянського суспільства (надалі – ІГС)» у розрізі запобігання корупції. Автором проаналізовано діяльність ряду громадських організацій, серед яких – Центр політико-правових реформ, Transparency International, Центр громадської адвокатури тощо. Акцентовано увагу на конституційних та міжнародних гарантіях допуску ІГС до процесу запобігання корупції та основних механізмів залучення громадськості до даного процесу.

Питання відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних із корупцією дій проведено в розрізі чинного законодавства та теоретичних конструкцій. Так, Р.П. Натуркач питанням дисциплінарної відповідальності присвячує шостий розділ монографії, а корупційним злочинам – сьомий розділ. Автор проводить аналіз чинного Закону України «Про запобігання корупції» та Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції», який втратив чинність, у розрізі із Законами України «Про державну службу», КЗпП та КУпАП. Питання кримінальної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень досліджено в історико-теоретичному аспекті та має цінне підґрунтя для проведення порівняльного аналізу з нормами чинного Кримінального Кодексу, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення корупційних злочинів.

Безумовно, говорячи про шляхи подолання корупції в Україні, перш за все необхідно говорити про перейняття позитивного міжнародного досвіду. Корупція сьогодні, як цивілізаційний феномен, є не лише національною проблемою України, – корупція має інтернаціональне значення. Адже немає країни, в якій би корупція була відсутня, однак одні держави долають корупцію більш вдало, ніж інші.

Д.М. Белов, досліджуючи міжнародний досвід боротьби з корупцією, говорить про міжнародне співробітництво, необхідність об'єднання держав у цьому напрямку та вже наявний позитивний досвід. Узагальнюючи норми міжнародно-правових актів та інших документів, які стосуються боротьби з корупцією, автор розподіляє їх на такі, що передбачають: кримінальну відповідальність, адміністративні заходи та законодавчі механізми попередження корупції, процедури виявлення та притягнення до відповідальності корумпованих службовців, правові положення з питань економічних заходів подолання корупції.

Окрім того, автором проведено дослідження основних нормативних актів у сфері боротьби з корупцією окремих країн, серед яких – Канада, США, Китайська Народна Республіка, ФРН, Бельгія, Греція, Італія, Франція, Ізраїль тощо.

Окремо наводиться характеристика боротьби з корупцією в окремих країнах Центральної та Східної Європи, на територію яких поширюються: Декларація ООН про боротьбу з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних операціях, Конвенція про боротьбу з підкупом іноземних державних посадових осіб під час здійснення міжнародних ділових операцій (Convention on Combating Bribery of Foreign Public Official in International Business Transactions), Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією «Criminal Law Convention on Corruption», Рекомендація ради про хабарництво та експортні кредити (OECD Council Recommendation on Bribery and Officially Supported Export Credits), Цивільно-правова конвенція про корупцію («Civil Law Convention on Corruption») тощо. Автор підкреслює, що вищевказані конвенції не мають власної виконавчої сили та потребують прийняття національного законодавства, спрямованого на забезпечення дотримання встановлених у цих конвенціях вимог. Для їх застосування держави-учасниці повинні, насамперед, визначити, наскільки їх національне законодавство відповідає міжнародним стандартам, передбаченим конвенціями.

Автор визначає ключових учасників у боротьбі з корупцією в країнах Центральної та Східної Європи: Уряд, місцеве самоврядування, Парламент, інститут нагляду, громадянське суспільство, міжнародну спільноту.

На завершення авторський колектив приходить до спільного висновку, що корупція не є монолітним явищем, яке можна подолати одномірним рішенням. Боротьба з нею повинна мати систематичний характер із безперервною участю в ній інститутів і систем бездоганного управління та має здійснюватися в трьох напрямках:

1) проведення всеохоплюючого діагнозу щодо сфери поширення, причин і наслідків корупції на національному рівні;

2) запровадження реформи політичної, правової, адміністративної та економічної системи країни. Можливості поширення корупції можуть бути зменшені за допомогою покращення національної системи управління і зміцнення інститутів бездоганного управління;

3) залучення громадськості, включаючи неурядові організації та засоби масової інформації, в роботу з підвищення обізнаності громадян про негативні наслідки корупції і в контроль за ходом боротьби з нею.

Авторський колектив влучно відзначив, що в кожній країні існують свої історичні, політичні та соціальні особливості розвитку, і тому – своя конкретна стратегія боротьби з корупцією. З огляду на необхідність багатомірного підходу найважливішими чинниками в боротьбі з корупцією є політична воля, реформа державних інститутів та участь у цій боротьбі громадянського суспільства.

Таким чином, рецензована монографія є унікальним комплексним дослідженням, заслуговує найвищої позитивної оцінки та має надзвичайне значення не лише у світлі наукового дослідження, а й як посібник для юристів-практиків та державних органів, наділених законодавчою ініціативою.